Süküskuu
21. päiv
2010
Nummõr
18 (214)
Leht mass erälde ostõn
5 kruuni (0,32 €)

UMA LEHT

VANA VÕROMAA RAHVA UMAN KEELEN LEHT

Aropi Erja muusikast ja oppamisõst
Kae lk 2

Latsõ mängvä võrokeelitsen keelepesän
Kae lk 3

Kuis püssämiis luvvaga pessä sai
Kae lk 4

Kangro – võro vaimuga kirämiis

18. süküskuu pääväl sai 100 aastakka Kangro Pärnäti (Bernardi) sünnüst. Vinne võimu iist Ruutsi pagõnu võrokõsõst kirämehest kõnõldi minevä nädäli Võrol.

22. süküskuul kõnõldas ka timä sünnükotusõlõ lähkümbän – Antslan – ja mindäs häiermidega ka timä kodomuro pääle Oeküllä Ala-Rüütli tallo.

Sügüse, ku hing õkva ku taht perrä märki ja saman kohegi rännädä, tasunugi Oeküllä minnä, kandli all Kangro mälehtüisiraamat «Kipitai». Sääl om elävält kirän Kangro latsõpõlvõaignõ ilm. Põnnõv om tuud võrrõlda parhillatsõga.

«Kipitain» ütles Kangro ka tuud, et lõunaeesti kiilt tulõ umaette keeles pitä.

Raamatun «Võromaa kodolugu» om kirän Kangro ärtundminõ: «Lõunõ-Eesti hõimõst kõgõ esierälidsemb om võrokõnõ. Vasta maa kagunukka, vasta Läti- ja Setomaad surbõt ugalanõ. Lõuna-tartomaalasõst ja mulgist lahutas võrokõist mitte õnnõ tõistsugumanõ kiil. Tuud või tunda ka rahva meelest. Nii vallalist ja sõbralikku vastavõttu – võõritki võetas vasta ku vannu tutvit – ei olõ kongi muial ku vanal Võromaal.»

Kangro peris edimäne luulõtus olĺgi võrokiilne: «Äitsemine». Kuki trükkü om jõudnu õnnõ tuusama üts võrokiilne luulõtus, pidävä mitmõ kirändüsuurja tedä ütes selgembäs võro vaimuga kiränigus.

Eesti kirändüsmuusõumi juht Kronbergi Janika om ülnü, et võro kiränik om innekõkkõ tuu, kiä eläs kontaht ilma nukan, a kinnütäs keelen vai meelen nimme vai tahtmalda ummi Võromaa juuri.

Kiä muial ilman kirotadõn jätä-i eesti kiräkiilt, ei päse vällä ka umast võro imäkeelest. Ja sääne olĺ ka Kangro.

Kangro eesti keelen kirja pant näütemäng «Hunt» ilmu näütemängekogon «Merre vajunud saar» Roodsimaal Lundin 1968. aastagal.

Taa tükü panĺ Kauksi Ülle võro kiilde ümbre ja raamatukõsõn ilmu näütemäng 1991. aastagal, päälkiräs muiduki «Susi».

Näidendi tõi lava pääle Vanõmuisõ lavastaja Mäeotsa Ain 1995. aastagal.

Tükk kõnõlõs noidõ inemiisi saatusõst, kiä saiva pia 200 aastaga iist Karulan marusoe käest purra. Tuud luku tiid tuukandi rahvas seoilmaaoni vällä.

ALLASÕ TIIA

Äitsemine

Kodunurmõl äitsvä rüä'.
Nigu nukrushelinäl
Rüä-äitsme värinäl
Rinnun värisesi süä.

Tuule-õng kõnd üle nurmi,
Rüä-äälmid maha puistas.
Süä nigu valun mõistass
värisevid äälmä surmi.

Tolmupilvi õhun iilip,
Nurmi kotsil liigup süngüs
– puistap äälmid tuulõingüs,
miili, närve ellas viilip.

1927
Kangro «Kogutud luuletusi I» (Lund 1990) avaluulõtus

Tõnõ Uma Pido sai DVD-plaadi pääle

Timahava lehekuu lõpun Põlvan Indsikurmun peetüst Umast Pidost om valmis saanu film. Pidost om tettü kats DVD-plaati, edimäne näütäs tuud, miä sündü Põlvan ja Põlva lähkül inne pääkontsõrti, tõõsõ plaadi pääl om Uma Pido pääkontsõrt.

Uma Pido DVD-plaadi toimõnd Valneri Kadri, reporteri olli Nutovi Mirjam ja Breidaksi Arved. Pido ülesvõtmist ja plaadi tegemist tugi Piiriveere Liider (PRIA).

Teno tugõmisõlõ jaetas 300 valmissaanut DVD-d massulda avaligus pruukmisõs.

Uma massulda plaadi saava pidol laulnu koori, tugõja, vana Võromaa umavalitsusõ, raamadukogo, muusõmi ja Piiriveere Liidri piirkunna turismiettevõtja. Huvilidsõ saava DVD-d ka Võro instituudist 100 krooni iist osta.

DVD kaejatsipido om riidi, 24. süküskuul kell 19 Räpinä rahvamajan.

Näüdätäs vällävalitu kotussit DVD päält, lauldas Uma Pido laulõ Räpinä kandi kuurõga. Üles astva ka Ilvesse Aapo, Platsi Liiso, Laube Kadri ja Varblasõ Marju. Kell 21 nakkas pääle etno-disko, diskori omma Ilvesse Aapo ja Tulvo. Sissepäsemine om kõigilõ prii.

UL

Kalkuna Mari näüdäś Võrol vahtsõt plaati

HARJU ÜLLE PILT

Puulpäävä õdagu laulsõ esieräline laulja ja laululuuja Kalkuna Mari mi kandi rahvalõ Võrol Kandlõ kultuurimajan: olĺ Mari tõsõ muusigaplaadi «Vihmakõnõ» tutvas tegemise kontsõrt. Mari kõnõĺ, et tõsõ plaadi tegemise man märkse tä pallõ ummi imäpuulsidõ vanavanõmbidõ pääle, kiä olli peri Pärnu kandist mere veerest. Ildaaigu tullĺ täl mõlõmbaga hüväste jättä. Esäpuulsõ, Võromaa vanavanõmba kuuli inne Mari sündümist. A siski kiskva Mari Võromaa juurõ tedä kõvõmbahe: Mari üteĺ, et om hingõ poolõst mõtsa-inemine, mitte mere-inemine. Vahtsõ plaadi pääl om ka mitu võrokeelist luku ja võro keelen lupa Mari laulda ka edespite.

HARJU ÜLLE

Palgimõtsa pidänü ka latsilõ hoitma

HARJU ÜLLE
ylle@umaleht.ee

Riigikontrolli perräuurminõ näüdäś, et ku riigimõtsa iks edesi sama kipõlt maaha rako nigu põra, sis mõnõ aastakümne peräst saa palgimõts otsa, mõtsamehe jäävä tüüldä ja eläjäkese elopaigalda. Meil vanal Võromaal saa mõtsan tüüd hulga inemiisi ja tuuperäst piät esieränis ette kaema, et mõtsa iks jakkunu.

«Meil om rohkõmb mõtsa ku muial ja veeremaa tüühõivõst om küländ suur jagu seotu mõtsaga. Ku tahami, et mõtsarahha liigus vanal Võromaal ka edespite, piät hoitma, et mõtsa saanu raku ka 20–30 aasta peräst,» seleĺ Kama Kaido, parhillanõ Riigikontrolli tüütäjä, kiä om Vinne aigu Karulan aastit mõtsamehetüüd tennü.

Riigikontroll näüdäś är, et RMK trikitas nummõrdõga ja väit, et mõtsa kasus Eestin mano inämb, ku tuud maaha raotas. «Vanna mõtsa näüdätäs kõik mõts kokko,» seletäs Kama. «Suu pääl om vanna mõtsa palĺo, a tuud kiäki ei rao: ei päse mano ja 100aastanõ mõts om käevarrõ jämmüne. Saagi üteldä, et vanna mõtsa om viil lõppõmalda, a raotas iks õnnõ maisõmaa pääl.»

A maisõmaa vana mõtsa saava otsa: kuusistigu-haavistigu joba 20, kõivistigu 30 ja pedästigu veidemb ku 50 aasta peräst. Ku ragomist veidembäs ei võta, sis piät ragoja minemä mugu peenembä ja noorõmba mõtsa kallalõ. Tuud tetäski: aastanummõrd, mändsest pääle mõtsa või maaha võtta, võtt keskkunnaministeerium mugu väikumbas.

«Kõnõldas muinasjuttu, et mõtsa kasus nii hirmsahe pääle, et no ei jõvva kuigi iist är raku!» imehtäs Kama Kaido. «A kiä veidükesegi mõtsan käü, tuu tiid, et ku 1980. aastil lätsit rajandigu pääle, sis kannu olli poolõst miitrest miitreni. Ku mi põra läämi, sis omma 20–30 cm. Lõpus jõvvamigi «hernetokimõtsani» vällä. Sis ei olõ tüüd ei leibä kellelgi inämb. Kae, kunagi olĺ maailman olõman sääne suur tüüstüsharu nigu vaalapüük. Väega palĺo rahha tulĺ säält ja väega palĺo inemiisi sai tüüd. Nüüt ei olõ ei tüüstüsharru ega tüükotussit, selle et vaala omma pia otsan.»

A Keskkunnaministeerium ja RMK olõ-i nõun ragomist veidembäs võtma. Ministri ja RMK juhi omma aokirändüsen vasta ütelnü, et RMK majandas jätkusuutlikult (miä tuust, et numbri näütäse vastapite) ja ütegi säädüse vasta olõ-i essütü.

Ku palĺo ja määnest mõtsa meil Eestin om ja kuna tuu otsa saa, tuud tiid RMK ja Keskkunnaministeerium sama häste ku Riigikontroll – mõtsanumbri omma jo RMK hindä käest saadu. Mille sis mõtsaherrä Riigikontrolli jutulõ nii väega sõrgu vasta ajava?

«Ku raha kõnõlõs, sis tõsõ jutu olõ-i häste kuulda,» arvas Kama. «Tuu nimel, et raha kõrraga ja kipõlt kätte saia, oldas valmis kõnõlõma musta valgõs ja verevät sinitses.» Rahha saa kuluta kõrraga ja nii, nigu tuuga kammandaja parõmbas pidävä. Ku mõts ja mõtsaraha läbi, sis kül lövvüs mõni tõnõ ala, kon raha edesi liigus ja tuuga kammanda saa.

«Keskkunnaministri üteĺ, et ei olõki meil või-olla tulõvigun palgimõtsa vaia, või-olla om vaia hoobis enenrgiävõssu kasvata,» pahanĺ Kama rahapõhidsõ ja lühküaolidsõ ilmakaemisõ pääle. «A ma ei taha ellä sändsen Eestin, kon riigimõtsan õnnõ energiävõssu kasvatõdas, a sändsen, kon saat iks siinde kah minnä. Ku mi esä omma meile andnu 100aastadsõ mõtsa, mi annami latsilõ 60aastadsõ mõtsa, sis mi olõmi latsi arvõlt elänü, näide käest midägi är võtnu. Ja mõts ei olõ õnnõ inemise uma: ka tsirke, mõtstsiku, oravide ja tõisi eläjäkeisi uma. Mõni eläjäkene ei eläki noorõmban ku 100aastadsõn mõtsan.»

RMK Võromaa mõtskunna mõtsaülemb Palo Agu olõ-s Riigikontrolli hoiatusõga Võro maakunna kotsilõ nõun. «Ku tan saman mahun mõtsa edesi rako, sis om tuud ka 50 aasta peräst samapalĺo alalõ,» rehkenĺ tä.

Palo selleĺ, et meil raotas innekõkkõ palomõtsa (230 hektärri aastan), kon kasusõ päämidselt pedäjä. Palomõts kasuski pia kõik kuiva maa pääl ja tuuperäst olõ-i ka mõtsatüüpe perrä kaiõn lugu Võromaal nii kehv, nigu Riigikontrolli üle-Eestilinõ audit näüdäś.

A kuusistigõ saisu kotsilõ üteĺ Palo «vilets»: tormi (esieränis 1968. aastaga uma, a ka timahavanõ murdsõ maaha 60 hektärri kuusistikku), sitigu ja põdra omma tennü laastamistüü.

Haavistigõga om viil hullõmb: «20–50 aastaidsi haavistikkõ meil olõki-i, põdra omma nahka pandnu,» seleĺ tä. «Perämädse kümne aasta joosul om haaba külh mano kasunu, a põdra omma katõ perämädse aasta joosul Võro maakunnan sada hektärri haavistikku är jüränü.»

Palo Agu üteĺ murõligõlõ Võromaa inemiisile, et seo aastaga lõpuni tetäs Võromaa riigimõtsu majandamisõ kavva aastis 2011–2020 ja kõik mikandi inemise võiva tuu tegemise man üten kõnõlda.

MÄRGOTUS

Midä kõkkõ või ette kujota

Minevä riidi olĺ mul mitmõ aśa peräst hää miil. Hää miil olĺ tuust, et kirämehe Kangro Bernardi saandat sünnüaastapäivä peeti suurõlt, kõnnõ ja näütüsepääväga Võro kultuurimaja suurõn tiatrisaalin. Õks om hää, ku kirändüst, miä täämbädsel aol nigu veidemb tähtsä asi tunnus, tähtsäs peetäs. Aituma, päävä kõrraldaja!

Hää miil olĺ ka rahvast täüs saalist, inämbüisi koolilatsõ. Vast mõnõlgi sai põnnõv, ku näkḱ ja kuulsõ kõnõlõman kiränikke, kedä muidu õnnõ telekast näet. Ja vast mõnigi naaś inämb mõtlõma lugõmisõ ja kirotamisõ pääle, et kõiki asju ei piäki nägemä ja kumpma, või ka ette kujota...

Kõgõ parõmb miil sai mul sis, ku lava pääle astsõ kirämiis Kunnasõ Leo ja naaś kõnõlõma ulmõkirändüsest. Tuust, kuis ulmõkiränik piät kujotama asju ette, et määnse aśa võinu olla mõnõ ao peräst. Kujotama ette näütüses nõpsisuurut kosmosõlaiva.

Tuud, et ma kunagi kuulõ ettekannõt ulmõkirändüsest, miä peetäs võro keelen, es olõ ma mõistnu ilmangi ette kujota. Aituma, Kunnasõ Leo!

RAHMANI JAN

UMA LEHT

Telmisenummõr 00917
Ilmus egä katõ nädäli takast tõsõpäävä
Toimõndusõ aadrõs: Tartu 48, 65609, Võro liin
E-post: info@umaleht.ee

Päätoimõndaja: Ülle Harju 78 222 21, 56 606 494
info@umaleht.ee
Keeletoimõndaja: Laivi Org laivi77@hot.ee
Latsinuka toimõndaja: Mariko Faster 56 213 177
mariko.faster@gmail.com

Välläandja: Võro Selts VKKF
Trükjä: AS Võru Täht

Lehe välläandmist tugõva:
Riiklinõ Vana Võromaa kultuuriprogramm ja
EESTI KULTUURKAPITAL

Uma Leht Internetin: www.umaleht.ee

Paprõlehe-kujolist Umma Lehte saa lukõ ka Internetist www.netiajakiri.ee päält! netiajakiri

Kiri

Kiri kiroda aadrõssil Tartu 48, Võro liin 65609 Uma Leht vai info@umaleht.ee

Toimõndusõl om õigus kirju toimõnda ja naid lühendä. Kirä iist honorarri ei masta.

Latsiga Hurda Jakobi Lepä taloh

Kooliaasta edimädsel pääväl küsse Himmastõ algkooli direktri Rammo Tiia, kas võisi kooli latsiga tetä väiko tutvumiskäügi Hurda Jakobi sünnükotusõhe Lepäle. Tõist aastat olõ-i jo inämb koolih kodoluutsõõri: tuu tsõõri latsiga sai iks sändsit kääke tettüs.

Pääväpaistõlidsõl süküskuu 10. pääväl tulli hainast külätanomat pite haniriah Himmastõ algkooli latsõ Lepä talo moro pääle. Lilli mälestüskivi mano, tsipakõsõ uudistamist ja tulõmisõ põhjusõ seletämine Rammo Tiia puult. Sõs istsõva kõik tsõõri ümbre mälestüskivi ja tammi. Oppaja Simso Karini juhatusõl laulõti laul kaŕapoiskõsõst, kellest sai kunning.

Edesi kõnõlimi huunist: aidast, kojast ja keldrest, mis kõik omma saanu ilosa vahtsõ vällänägemise. Kõnõlimi ja kaimi pilte tuust uhkõst rehest, mis palli joba 35 aastakka tagasi. Siin taloh olĺ ka edimäne teedäollõv kotus Himmastõh, koh opati külälatsi 35 aastakka (1820–1855). Ütes oppajas olĺ Hurda Jaan, kelle edimäne lats Jakob sündü 22. hainakuu pääval 1839. aastal. Kõnõlimi Jakobi esäst, kes olĺ hõela tervüsega ja uursõ hää meelega raamatit, ja väega tüütegijäst imäst, kellele es olõ rassõ ütski talotüü.

Midä sõs nuur Hurda Jakob, timä sõsara ja külälatsõ teivä? Õnnõs om Jakob tuu kõik mälestüisihe kirja pandnu ja ei piä midägi är arvama. Nii mi sõs kõnõlimi kaŕah käümisest, tsiahaina korjamisõst, keldre kaibmisõst, maŕah käümisest, latsi hällütämisest, tsuklõmisõst ja viil palĺost.

Es olõ mul vaia juttu eesti kiilde tõlki, tuuga saiva latsõ esi häste toimõ. Ja määndse huviga latsõ kulssi ja esi jutustamisõh üteh leivä! Uma jutuga jõudsõmi iks lõpus tollõ Jakobi mano, kes koŕaś vannavarra, uursõ eesti kiilt ja olĺ keriguopõtaja.

Juttu olĺ ka Jakobi lemmiksöögest. Ka Himmastõ latsõ seivä Lepä talo moro pääl kesväkaraskit ja rüüpsi piimä pääle. Lõpõtusõs mängsevä latsõ üten oppajaga vanno latsimänge.

Olĺ illos ja süämlik päiv. Aituma Himmastõ kooliperrele, et iks lövväti tii Lepä moro pääle!

KÄHRI LIINA

Viaparandus

Minevädse Uma Lehe luun «Koolilõ uma nägo!» olĺ kirän, et Rosma kooli latsõ käve Põlva kalmuaia pääl Hurda Jakobi kalmu kaeman: tegeligult kääti Hurda vanõmbidõ Jaani ja Mari kalmu pääl, Hurda Jakob esi om matõtu iks Tartohe Maarja kalmuaida. Pallõmi andis!

UMA LEHE TOIMÕNDUS

Aropi Erja: olõ kõgõ tahtnu oppaja olla!

Perämädse 25 aasta joosul Võrol Kreutzwaldi-koolin käünü inemise mäletäse iks tulihingelist Vaabinast peri muusikaoppajat ja koorijuhti Aropi Erjat, kink 50. juubõli puhul olĺ minevä riidi Kandlõ kultuurimajan pidolinõ kontsõrt. Kiä olõ-i sääl koolin käünü: Erja om tuu tsärre koorijuht, kiä juhaŕ perämädsel Umal Pidol laulu «A mille» ja tekḱ tuud kats kõrda, selle et rahvas plaksuŕ taa laulu tagasi. Ja ku ka Umal Pidol käümäldä, sis vast om Erja silmä jäänü mõnõl rahvapidol, akordion üsän, rahvalikkõ laulõ ja mänge iist võtman.

HARJU ÜLLE PILT

Aropi Erjal om nii oppaja-ammõt ku ka muusiga joba veren.

Mille olõti koorijuht ja muusikaoppaja, a olõ-i näütüses kaubamaja juhataja?

Ma ei mõista toda tüüd tetä. Üttegi säänest tüüd, mis äriga köüdet om! Ma jää õkva hättä tollõga, mul olõ-i tuud suunt!

Nii et – põlinõ oppaja?

Ma ei mõista muud tüüd tetä! Oppajidõ seen elli ja tuu mõtõ olĺ kõgõ seen, et taha esi kah oppaja olla.

Kon koolin ti esi käveti?

Vaabina koolin. Tuu olĺ üts väega armsa kuul, väiku kuul, hää oppaja, koolitraditsiooni... Kõik hoitsõva umavahel kokku. Mu imä olĺ matõmaatigaoppaja ja esä koolijuhataja, aoluutunni andsõ kah. Kooli man olĺ kodu kah, nii et nii lätśki!

A teist sai suurõ kooli oppaja, maalõ es taha minnä?

Ma Talinan harisi rahva seen olõkiga är (Aropi *Erja opsõ Taĺna riikligun konsõrvatooriumin* – UL). Ku ma kooli är lõpõti, sis mille ma Võrru tulli: uma kodu siin lähkün.

Antsla ja Varstu kuul kah tahtsõva, a ma olli siin koolin praktikal ja Reimani Ilmar (*tuudaignõ Kreutzwaldi-kooli direktri* – UL) nõudsõ mu vällä. Käve Talinan esi kõnõlõman: tahtsõ minnu hindäle ja egä mul tollõ vasta midägi es olõ kah! Ku ma siin ei olõssi tüül, sis olõssi kongi tõsõn Võrumaa koolin, selle et muial ma olla ei taha. Mullõ miildüs siin. Kodu om siin ja uma inemise omma.

Mille teile akordionni mängi miildüs?

Terven imäpuulsõn suguvõsan om laulminõ ja pillimäng olnu. Ku ma olli nelä-viieaastanõ, sis olli naa väikse vinne katsa bassiga pilli. Mullõ kah tuudi üts sääne nääris kodu. Naksi mängmä ja võtsõ tuu umas. Unu kah mängse ja võiolla iks koskilt verd pite om tulnu taa asi.

Mõlõmbal Umal Pidol olõti üten löönü, mille?

Sändse ilusa laulu omma ja... A ku peris ausa olla, sis algusõn olli ma peris vastalinõ õkva Umalõ Pidolõ. Et mis iks võru keelen nii väega tetä saat ja... Mõtli, et asi lätt vast kõvas setu värgis kätte ja mul omma tõsõlõ poolõ juurõ – mu kant om iks Urvastõ kant, olõ Urvastõ kihlkunna inemine.

A ku juba aśalõ sisse sai, sis tulĺ vällä, et üts väega lahe värk om ja mullõ nakaś miildümä. Väega torõda iistvõtja omma ja laulu kah ja nii taa olĺgi!

Mändse Uma Pido laulu kõgõ inämb hinge perrä omma?

Viimädse Uma Pido segäkoori jago olĺ väega vahva kõik. «Võro kiil» ja «Võromaa laulu'» olĺ väega illus laul. Ja tuu laul, mis ma esi juhati, «A mille», tuu olĺ sääne lihtsäle üts vahva laul, sai hinnäst veidikese vällä ellä.

Midä koolilatsõ võrokiilside laulõ laulmisõst ja Umast Pidost arvasõ?

Ega nä ei tulõssi, ku näile ei miildüsi. Esi piät sääne rõõmsa olõma, sis tulõva latsõ kah üten. Mõnõ laulusõna piät näide jaos är ka tõlkma, küsüse, et midä tuu tähendäs, a kodudõn, vanavanõmbidõga kõnõldas iks võru kiilt ja midägi väega segätses es jää.

Kas võissi näidega ka tunnin võrokeelitsit laulõ laulda?

Iks. 12. klassin laulami rahvalaulõ ja sääl tulõ iks ka mõni Võrumaa laul ette.

Latsilõ nuu laulu miildüse, no küsüse vahepääl ka seoilmaao laulõ, sis tulõ arvudi takan istu ja noid otsi.

Olõti sõs peris suur arvudiinemine: Internetin Facebooki leheküle pääl om teil eski uma pildiga konto ja tuud kaes 176 «sõpra».

Latsõ teivä tuu Facebooki konto, et sis om äge! (*naard*) A Orkutin om mul kah konto: Orkutin käü mul terve segäkoori rahvas, kohe ma iks tuu teedüsse panõ, kuna pruuv om? Ega ma pilte hindäst üles ei panõ ja Internetin väega tõisiga läbi käümä kah ei tüki.

A latsõ omma iks vigurit täüs külh: esiki ti hõigunime omma netti üles pandnu.

Mõni om iks peris jälle, ma olõ esi kah kaenu. Ma tiiä, kost nuu peri omma, nuu latsõ omma õnnõs är lõpõtanu. No ütlese latsõ, et olõ-i teile vaiagi määnestki hõigunimme! Inämbältjaolt omma latsõ iks häätahtligu.

Kas oppaja piät kah latsõkasvatamisõ-tüüd tegemä vai om tuu iks vanõmbidõ rida?

Tuu om katõpuulnõ asi. Väega palĺu piät iks kotun latsõlõ selges tegemä: kuis kõrdapite olla. A oppaja piät kah iks vaiva nägemä, sis saa latsõst asja.

Puiga näütemänge pääväl mänge latsõ ti ja Linnamäe Helena kokko säetüt võrokeelist tükkü «Selgeltnägijä». Kas latsi om rassõ saia väläpuul kooliprogrammi midägi säänest ette võtma?

Ku latsõl om huvi, sis tä tulõ vällä. Nuu latsõ, kellega mi Helenaga kävemi, näile hirmsalõ miildü tuu tegemine ja tuud näütemängu mi teimi viil mitu kõrda peräst. Latsilõ väega miildü ja küssevä, et kuna järgmist tükkü nakkami tegemä. A Helenaga olõmi innegi võrokiilsit näütemänge tennü: Helena sääd teksti paika ja ma panõ laulu manu.

Nuu latsõ, kes mul laulman käävä, omma kõik tubli latsõ. A esieränis omma mul hinge pääl 12. klassi poiskõsõ: Prospektiansambli, pia 11 aastat kuun käünü. Väega armsa inemise kõik sääl. Nigu poja iist mullõ: Kollingu Rait, Rünga Jürgen, Parindi Mart, Tomsoni Kevin, Eriku Aap, Kraagi Magnus tulĺ kah manu. Mul om näist väega palĺu rõõmu.

Miä viil pääle muusika huvvi pakk?

Ega mul pääle muusika millegi muu pääle väega aigu ei jääki. Vanastõ mullõ miildü kütsä. A nüüt tulõ harva ette. Luudusõn miildüs kah kävvü.

Kas teil om maakodo alalõ?

Tuu Vaabina koolimaja, kon ma sündünü olõ, säält kuul kattõ är vast 1978. aastagal. Sinnä panti tüümiihi ja malõvlaisi elämä perän. A nüüt om tuu nigu tondiloss, ku sisse läät, õkva ikk tulõ pääle. A esä ehiť kodu Lõõdla järve otsa ja imä eläs sääl. Iks vahepääl jõvva sinnä. Suvõl rohkõmb. A talvõl ei jõvva mõnikõrd mitu nädälit.

Miä teile kõgõ inämb murõt tege, ku ümbretsõõri kaeti?

Iks tuu, et noorõ inemise läävä siist Võrumaalt är. Läävä ilma õnnõ otsma. No minke no käüge, a tulkõ määndselgi aol tagasi.

Noorõ ütlese, et siin ei olõ tüükotussit. Ku tüükotussit olõssi, sis olõssi määnegi variants.

Küsse **HARJU ÜLLE**

Üts küsümüs

Miä om Teile kodokandist Mõnistõst ello ja loomingulõ üten tulnu?

2010. aastaga Kangro kirändüspreemiä saanu Põdra Rein: «Palĺu asju. Edimäne armastus tõsõn klassin. Tuu om nüüt juba surnu. Mõnõ jutuainõ.

«Kõige pikem suvi» om mul üts raamat, tuu sisu om põhilidsõlt üte 12aastadsõ poisi suvi. Nakkas tuu keväjädse sõiduga Munamäele ja lõpõs väega kurvalt: koolioppaja upus Paganamaa järve. Tuu om tuu ainõ, ma olõ toda sis raamadu jaos ümbre tennü.

Mõnõ jutu omma Mõnistõst ja Mõnistõ mõisast, kon ma kasvi. Ma käve Saru koolin 5.–7. klassin, peräst käve Varstu keskkoolin. Edimädse aasta käve Krabi koolin.

Mu romaan «Hilised astrid» om 1950. aastist, ku mõtsan olli mõtsamehe ja soe, õdagu olli pümme, rahvamajan näüdäti filmi.

A kodukanti trehvä ma väega harva. Kodukiilt ei olõ kah kellegagi kõnõlda.»

HARJU ÜLLE PILT

Põdra Rein.

Savvusann

Võromaa inemiisi mälehtüse savvusannast: kuis sääl käüti, midä kõnõldi, midä pääle mõskmisõ viil tetti ja miä viil sannast meelen om.

Savvusann Aia-oroh Kolepi küläh

Ma olli viil peris väikukõnõ, a sann olĺ sis joba vana, seestpuult nõginõ ja must. Sann olĺ küländki suur, neläkruudilidsõ aknõ ja lastukatusõga. Tagasainah olĺ saina pikkudsõlt lava, ussõpuulsõ saina veereh katõ miitre pikkudsõ ja miitre lakjudsõ maakivest keressega ahi. Ehitet olĺ üteaigsõlt tõisi talohuunidõga 19. aastagasaa tõõsõl poolõl.

Sanna pääl elli üükulli. Noidõ keväjäst umavaihõlist jutuajamist olĺ huvitav kullõlda.

Inne peris sannaruumi olĺ sannavüürus. Sääl olĺ sepikoda. Alasi olĺ umbõs miitrelakjudsõ läbimõõduga tammõpaku külge kinni pant. Tuu tammõpakk olĺ nii kõva, et viil paar aastakümmet tagasi võisõ tima viimätsit riismit oroh nätä.

Sepätüüd teivä uno August ja Piitre. Oroh tulõtas viil uno Piitret miilde üte rehepessümassina tsõõr ja uno Augustit kasumapantu tammõ. Rattatsõõri ümbre häitsese keväjä sinililli ja tammõ kasusõ suurõmbas.

Sann olĺgi ehitet piaaigu oja perve pääle, et vesi olõsi kerembähe kätte saia. Oro oja pääle sanna kotsilõ olĺ tett maakivest takistus, et kõik vesi ei saasi är joosta. Nii saigi sinnä paras viilump, midä meil kutsuti «võrõngus». Sinnä olĺ sannalisil hüä hinnäst jahutama minnä.

Oro sanna käve kats Aia peret. Mõlõmbah perreh olĺ vanal aol hulga latsi. Tuuperäst olĺgi sannalava kah nii pikk.

Väiku latsõ viidi sannast tarõ mano nii, et panti teki pääle, kääneti tekiga sälgä ja tarõh puistati teki seest vällä. Ku ma olli väikukõnõ, sis lätsi sanna ja tulli tarõ mano õks uma jalaga. Mi perreh es olõ tuul aol inämb noid, kes olõsi kukilõ võtnu. Esäkene olĺ joba är koolnu.

Sann olĺ inemiisi tüüst vaivatuisi luiõ-liikmidõ tohtõrdaja. Vihtlõminõ pidi egäsugudsõ tõvõ vällä ajama. Suvõl tetti sannavihtu sis, ku leht olĺ täüs kasunu. Pidi kavvõmb vasta kah. Arvati, et pallo nuuri lehtiga vihaga vihtlõmisõl võit kärnä minnä. Õigõ aig sannaviha tegemises pidi olõma jaanipäävä ümbre.

Pääle kõovihtu olĺ viil tammõ- ja kadajaossõst vihtu. Noil pidi olõma esieräline arstmisvägi. Egäüts nuhõĺ umma ihho lava pääl vihaga ni kavva ja ni kuumah, ku vällä kandsõ.

Ku sannah kõik tegemise tettü olli, tei sannalidsõ inne minemä nakkamist sannalõ kumardusõ ja ütli: «Aitüma sannakütjäle, viituujalõ, vihategijäle ja sälämõskjalõ». Mõnõl puul tetti päält sannaussõ kinnipandmist ussõ kotsil õhuh ristimärk, et paharet sanna ei päsesi.

Ku lats olli, sis es olõ siipi koskilt saia. Esi kah es saa siipi kiitä tuuperäst, et ka seebikivvi es olõ. Jäigi üle tetä lipõ. Tuhka ja vett olĺ viil umast käest võtta. Pidi olõma lehtpuu tuhk; nõglapuu tuhk es kõlba. Lipõ tegemine käve nii: tulinõ vesi valõti tuha pääle. Kül sis tuhk podisi nigu tulõmägi ja ummamuudu lõhn olĺ kah.

Podisõja siäti häste ümbre ja jäteti nii kavvas rahunõma ja saistuma, ku jahtunu olĺ. Sõs olĺ tuhk anoma põhjah ja pääl puhas selge vesi, millel olĺ mustusõ häötäjä imevõim. Vanal aol mõstigi umakoedu linadsõ rõiva lipõga. Olli ilosa puhta ja hüä lõhnaga.

Et siipi es olõ, tulĺ ka hinnäst lipõga mõskõ. Sannah pandsõ egäüts tuud mõskmisõ vii sisse uma ärtundmisõ perrä. Meil sai ütskõrd tsipa rohkõmb ku vaia olõs olnu. Puhta ollimi külh, a hiusõ tüke pääst lindu minemä ja päänahk olĺ verrev ja nii hallus, et kammiga es tohe lähkohegi minnä. A tuu hädä lätś paari pääväga müüdä.

Sann olĺ ka lihasuidsutamisõ kotus. Värski liha tegemine jäteti inne jõulu aigu, et jõulusööges värski võtta olõsi. Ku ilma nii külmäs lätsi, et liha är külmäś, võisõ osa jättä suula pandmalda.

Liha soolati puuanomah (tõrduh). Suulvesi pidi olõma küländki kangõ, esiki nii, et är es külmä. Liha lätś nii soolatsõs, et ilma ette leotamalda söögis tetä es saaki. Tuuperäst suidsutõdi liha keväjä är. Nii tulĺ ülearvo suul vällä, korju lihatükü pääle ja kaitsõ halvasminegi iist. Suvõl, kipõl tüüaol, olĺ nii valmis süük käeperäst võtta.

Lihasuidsutaminõ olĺ tüü, midä pidi mõistma ja nii mõndagi kavalust kah tiidmä.

Suulviist vällä võedu ja nõrgunu lihatükü panti sannah parsilõ, kamarapuul allapoolõ. Käevarrõjämmüidsist lepäroikist parrõ olli laest paar-kolmkümmend sentimiitret allpuul. Ku liha olĺ üles saanu, tetti kuivi lehtpuiõga tuli ahjo ja küteti sann nii kuumas, et liha aigupiteh küdsämä nakaś. Tuld es või ahost är jahuta. Väikene «kihulasõsautus» puultuuridõ lepäpuiõga pidi õks all olõma, ka üü otsa. Järgmädse päävä lõunõ aigu naati kaema, kas joba kõlbas. Inne maahavõtmist lasti sann tuuridõ kadajaossõga viilkõrd suitsu täüs. Maaha võeti liha sis, ku kõik olĺ parajalõ jahtunu.

Päält liha maahavõtmist käüti ka esi sannah. Sai esiki veidükese lõõnat.

Hariligult küteti sanna egä puulpäävä, olĺ harv juhus, ku mõni kõrd vahelõ jäi.

Sann olĺ mi edevanõmbidõ jaos üts tähtsä ja tarvilik paik; esiki veidükese pühä. Halvu sõnno sannah es või üteldä, egäsugust muud juttu aeti külh.

Sann olĺ ka tuu kotus, koh mi edeimä latsi ilmalõ tõi.

Ka nuurpaar es päse sannast müüdä. Tõõsõl pulmapääväl viidi näid savvu täüs sanna ja lasti sääl tükk aigu olla. Tuu pidi olõma kah üts ettehoiatus, kuis keerolidsõh olokõrrah toimõ tulla.

Edevanõmbidõ meelest olĺ savvul puhastaja ja halva ärhoitja võim.

LAANEKIVI ÕIE

NUTOVI MIRJAMI PILT

Väiku Täheli ja timä imä Tauli Anu (kural) laulva-mängvä rõõmuga üteh keelepesä latsi ja vidäjidega.

Keelepesä latsilõ

NUTOVI MIRJAM

Kõrra nädälih käü Võrol kuuh umakiilne keelepesä: päämidselt Haanimaalt peri latsõ saava mängmise-olõmisõ man oppi haani muudu võro kiilt, miä tükis nuuri siäh är häädümä.

Tõisi latsivanõmbidõ siäh vii ka seo luu kirotaja õga neläpäävä uma latsõ Haani latsiaia asõmõl Võrolõ. Sädeli joudki keelepessä Võro instituudi mano just tuus aos, ku oppaja Vodi Egle ja Nassari Marilyn omma kümmekund väikot latsõkõist hindä ümbre kogonu, õt võrokiilsit tsõõrimänge mängi ja laulda.

Keelepesä mõtõ om tuu, õt kasvataja kõnõlõsõ latsiga kõik aig õnnõ võro keeleh. Nii nakka-i keelepesä latsõ *joonistama*, a tsehkendämä ja ku söögiaig kätte joud, sõs läävä latsõ *söömise* asõmõl süümä.

«Keelepesä om hariligust latsiaiast päält umah keeleh kõnõlamisõ ka tuu poolõst tõistsugumanõ, et meil olõ-i kimmäst programmi, midä mi piämi täütmä,» kõnõĺ Vodi Egle. Timä sõnno perrä kaias inämb taad, määne tähtpäiv om tulõmah, minkast olõs vaia latsilõ kõnõlda ja midä latsõ esi tetä tahtnu.

Päämidselt saava keelepesäh kokko latsõ, kink vanõmba pidävä tähtsäs võro keele mõistmist ja edesiandmist. Latsõ omma keelepesäh 1,5–6aastadsõ ja pallodõga näist kõnõlõdas ka kotoh kõik aig võro keeleh. «Seo om tähtsä, et latsõ, kiä jo kõnõlasõ, saasi kokko ja käüsi ka umavaihõl läbi,» seleť Vodi Egle.

Täheli (1,9) imä, muusik Tauli Anu seleť, õt Täheli jaos om keelepesä hää kotus, koh lats opp umavannuisiga läbikäümist ja samal aol lätt ka võro keele mõistminõ parõmbas. Täheli esä, lõõdsamiis Noormaa Tarmo mõist latsõga kotoh võro kiilt kõnõlda, a imä om mulk ja täl hindäl tulõ viil võro kiilt kõvastõ oppi. «Ku lats käü keelepesän ja ma ka inämb hoolõn olõ, sõs või kimmäs olla, õt tä nakkas ka iks kõnõlõma, mitte õnnõ *rääkima*,» üteĺ Taul.

Luu autor om kõrdo ja kõrdo kuulnu inemiisi targotamah tuu üle, kuis võro keele oppaminõ olõ-i latsilõ hää, selle et ku armsa võsukõnõ kuuli lätt, pruugi-i tä kõrralist eesti kiilt mõista. A Nassari Marilyn imehtäs säändse jutu pääle, õt inglüse keele kotsilõ õiõnda-i kiäki: «Tuud tahetas, et lats mõist jo väikost pääle!»

Keeletiidläne Jüvä Sullõv üteĺ, õt timä om ummi latsiga jo maast-madalast võro keeleh kõnõlnu, a tuu pääle kaemalda mõistva latsõ ka väega häste eesti kiilt. «Esiki ku kotoh ja keelepesäh õnnõ võro kiilt kõnõlda, sis ümbertsõõri käü iks kõik elo inämbältjaolt eesti keeleh,» kõnõĺ tä.

Keelepesä mõtõ ku sääne om algusõ saanu maoori rahva mant Vahtsõlt-Meremaalt, koh nõssi kah üles uma keele oppaminõ ja edesiandminõ, selle et ka sääl maal inämbjago inemiisi kõnõlõ-i uma latsõga umma kiilt.

Eesti ainukõsõ keelepesä mõtõ sai algusõ 2004. aastagal, ku Haanimiihhi nõvvokua liikmide perre umavaihõl kõrd kuuh kokko saiva, õt umakeelidse latsõ saasi umavaihõl asja tetä. 2009. aastaga «Teemi är» mõttõtalossõ aigu sündü mõtõ, õt keelepesä tulnu õganädälidses muuta.

Kuna Haanimaal olõ-s kõrraga vapo ruumõ võtta, sõs lubasigi Võro instituut ummi tarri pruuki nikani ku keelepesä hindäle peris uma kotussõ saa.

«Minevä aasta olĺ latsi veidemb ja mi mahtusimi kõik ilosahe är, a huvi keelepesä vasta om nõsõnu ja joba tuuperäst om ka suurõmbit ruumõ vaia,» kõnõĺ Vodi Egle.

Nii omgi keelepesäl jo Haani vallavolikogolõ pikk ja põhalik projekt vällä käüt: Keelepesä taht naada kuun käümä Haani latsiaia vannoh ruumõh ja saia Haani latsiaia võrokeelitses keelepesärühmäs: et keelepesä saanu tüütä egäl tüüpäävä.

Viil pandas ette, et Haani koolih võinu opada ütte ossa ainit võro keeleh ja määnestki ossa ainit ka inglüse keeleh. Midä tuust plaanist arvas Haani vallavolikogo, tuu saa kuu lõpuh selges, ku jälki umavaihõl kokko saias.

Söögimeistride lemmiksöögi

HARJU ÜLLE

Nätäl tagasi näüdäti Kanepi vallan Hurmioron Savi talon vahtsõt söögiraamatut «Taluperenaiste hoidised», kon oppasõ esisugumaidsi süüke purki pandma ka kolm Hurmioro perretsõõri söögimeistrit: Savi talo pernaanõ Jää Eela, Jõksi külä Põhjala talo pernaanõ Kaasiku Ly ja Varbusõ külä Uibu talo pernaanõ Kukõ Sirje.

Uurõ Hurmioro perretsõõri söögimeistride käest perrä, mändsit purgisüüke näide hindä perre kõgõ inämb tahtva.

Jää Eela üteĺ, et timä latsõlatsõ tahtva kõgõ inämb marineeritüisi siini, vanõmba inemise hindasõ inämb purki pantut kalla: latikat, haugõ, sudakut. Moosi süvväs Eela perren kah kõik suvõs är, hukka lää-i vai keldrehe saisma jää-i midägi.

Kaasiku Ly esi taht kõgõ inämb hindätettüt kurgi-põrknasibulasalatit. Terve perre lemmik, midä talv läbi süvväs, om purki pant borŝisupp. Latsilõ miildüs segämahl – kõigist uma aia marjust tettü – ja talo kaubamärk om võiulillimesi.

Kukõ Sirje tege egä aastak hulga purgisalatit, kohe käävä sisse sipul, paprika, tomat, ua ja/vai seene. Viil miildüse tima perrele sissetettü kabatŝoki, latsõ söövä parõmba meelega marineeritüid, vanõmba inemise soolasiini. Timä kaubamärgis om pihlasiirup ni gripirohi kurõmarjust, tsesnokist ja miist.

Purgisüüke raamadu näütämisele tulnu inemise võti kah hindä tettüid purgi- ja muid süüke üten, kokko 32 sorti. Päält ütist mekmist hinnati kõgõ parõmbis seeneseljanka, ubina-aktiniidia muus ja Jää Eela tütre küdset leib.

HARJU ÜLLE PILT

Kukõ Sirje (kural), Kaasiku Ly ja Jää Eela purgisöögi keldrenukka saisma ei jää.

Saatuslinõ unõhtaminõ

PÄRNASTE LEIDA

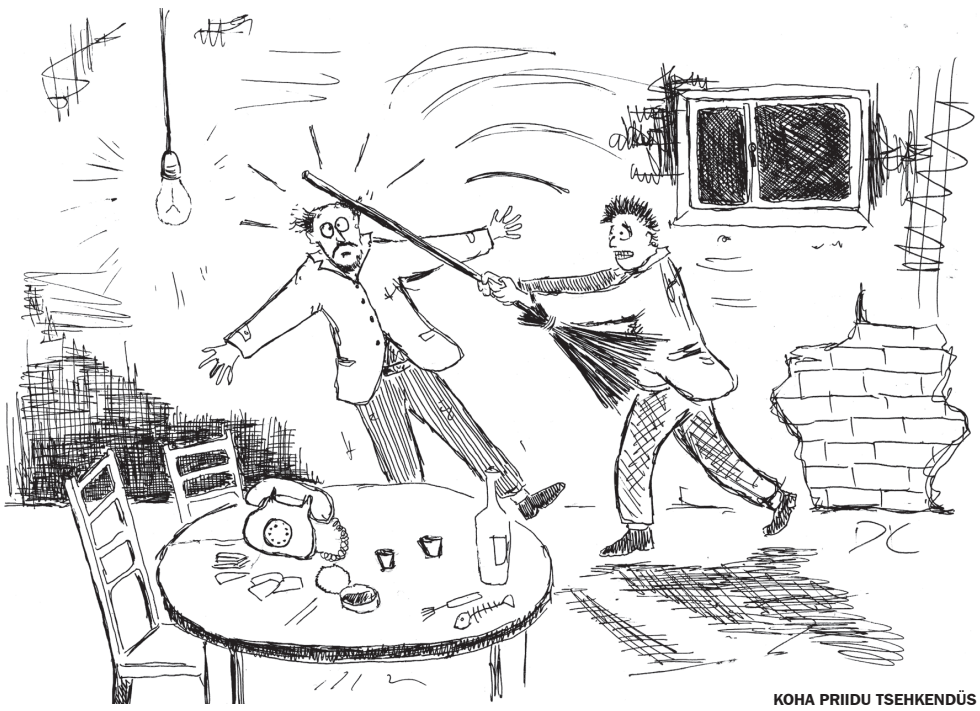

KOHA PRIIDU TSEHKENDÜS

Kunagi Venne aigo olĺ Räpinä koopõratiivil Alamõisah kaubalado. Päivä liiko sääl palĺo rahvast. Et kiäki ka üüse majal silmä pääl piässi, olĺ sääl üüvaht. Timä jaost olĺ üts ruum, sääl olĺ eski telefon.

Ütekõrra olĺ üüvahist miis, kedä kutsuti Piitrest. Tä pidi üüse kah ümbre maja käümä ja valvõt pidämä, et võõrit es liiknu. Et õdago olliva pikä ja igävä, tulliva tälle mõnikõrd sõbra seldsiliisist. Täl olĺ kül kõvastõ keelet võõrit majja tuvva, a ega sõs kõiki käskmiisi-kiildmiisi saa ei tõsitsõlõ võtta.

Ütskõrd õdagu tulĺ timä mano sõbõr Alfret, kinkal olĺ üteh putõl õlut. Ütsindä ikäv juvva. Piitrel olĺ pudõlipõĥah viil viinagi. Aoviitest naati kaartõ mängmä. Lepevä kokko, et kes kaotas, toosõ pudõli.

Mäng lätś peris pikäle ja Alfret jäi kaotajast. Täl süä täüs, pidi jo pudõli tuuma. Nakaś Piitrele süüs pandma, et tuu tegi sohki. Piitre vasta, et es tii ja olkõ putõl tuud.

Alfret nii vihasť, et haarď nukast varrõga luvva ja nakaś Piitret pesmä. Tuul mehekesel es olõ minkagi vasta lüvvä, sai mugu huupõ egäle poolõ. Äkki helisi telefon. Piitre pidi toro võtma ja vasta kõnõlõma. Ülemb kontrolsõgi, kas üüvaht om iks tüü man.

A Alfret pagõsi ussõst vällä. Mis Piitrel tetä, nakaś tarrõ kõrda tegemä. Põrmand luvvahako täüs, istmisõ pikäle maah. Pilsõ haoossa ahjo. Põrmando pühkmisega jõudsõ kapi mano. Sõs virgo – kapih olĺ jo valvja jaost kah püss.

«Oh sa saadan,» üteĺ Piitre kõva helüga. «Olõs õkva tä maaha laskno! Kurat, luvvaga tulla püssämehega kaklõma! Pruuvgõ tä viil umma jalga siiä tuvva!»

Hummogust olĺ suur muhk otsa ette tulno, silm kah sinine.

Kürvidsäsalat

Olli mehele saanu ja väega püüdse meele perrä olla. Olli kuldsõ kuvvõkümnendä, es ma mõista sis köögin viil midägi nii ontlik olla. Iks küsse tüü man vanõmbidõ naisi käest nippe.

Noh ja sis tulĺ mõtõ, osti retseptiraamadu. Trehvsi ku näid müüdi. Saban saisi kavva. Noh ja naabrimammi majandi kivimajast kinkse kürvidsä.

Loi retsepti: võta nii palĺu vett ja panõ kuus klaasi söögiätikät mano. Pühä müristüs! Kos lätt raha joba ätike pääle! Pandsõ sis tsukrugi är ja juussõ puuti ätigä perrä. Poodi seldsidaame imesť, et mis nii palĺuga tiit? Ma, et lätt kürvidsä kiitmises! Kai andśagu näoga. Pudõli olliva väega väiku ja noid olĺ võrgun palĺu. Ku sis kürvits potin olĺ, olĺ miil hää külh! Es kii puruski!

Kutsi uma kallikõsõ edimädsenä maitsma, et kittä saia. Sa pühä müristüs! Ku täl sattõva silmä paheldõ! Ätik olĺ jo tempmäldä! Kõik mu vaiv lätś vasta maad!

RAUDKATSI ENE

Poiskõsõ «tarkus»

Kuvvõnda klassi matõmaatiga tunnin rehkendi suurõmb jago latsi nii, et pää suitsiva. A Priidu – sääne pikk volaskinõ poisitsura – kai õnnõ kas aknõst vällä vai pingi ala. Es olõ timä asigi, midä oppaja kõnõlõs vai um.

Oppaja lätś Priidu manu ja küsse: «Priidukõnõ, midä sa sääl välän näet ja mis sul pingi all um? Mille sa miika üten ei rehkendä?»

Vidi sõs Priidu hindä pistü, kae et olĺ uma pääjago noorõst oppajast pikemb, ja üteĺ: «Kulla oppaja, seo ilma aigu ei piäki pään midägi olõma, tähtsä um, et su meheau, vai tuu riist kõrralik um.» Näüdäś käega teedä kotusõ pääle ja esi mõtõĺ puulkõvastõ edesi. «Sõs saa ma hindäle rikka naasõ, perimi suurõ varandusõ, ajami mugu toda «vanainemise asja» ja tüüd ei piäki tegemä.»

Nuur koolioppaja lätś edimält näost vereväs nigu keedet vähk. Võtť hinnäst ruttu kokko ja üteĺ Priidulõ: «Tiiät, Priidukõnõ, ku sa ei opi, jääs sul pää tühäs ja su riist, noh, tuu meheau, ka ei kasu, jääs tõõnõ väikus ja nirus ja sust ei saaki tulõvigun midägi!»

Nüüt olĺ Priidu kõrd hiitüdä, lätś näost valgõs ja küsse rutustõ: «Kas sa õigust kõnõlõt?» «Õigust, õigust,» vastaś oppaja. «Nüüt um sul aigu mõtõlda, kas sust saa miis vai ei saa.»

Priidu vidi hindä pinki tagasi ja olĺ peris lüüdü olõmisõga. A oppaja muheĺ, et vast nakkas vinnüsk veidikesegi opma.

JÕGI JUTA

Pässi trahvist

Käve üts süküs talunigu man rahha tiinmän. Kapstit koristaman ja põrknit võtman. Kotost võti viipudõli kah üten, tüü man nakkas iks lämmi, hää rüübädä.

Üte aśa tei halvastõ: es viisi aidast õigõt taarat otsi, a tarõn olĺ katõlinõ õllõputõl. Bussijaaman pidi tüüleminegi-autut uutma. Võtsõ pudõli kotist, nigu lonksu lassõ, olĺ politseiautu mu kõrval. Ma es näe, ku tä tulĺ tõsõlt puult. Kärätedi mullõ: «Nii, avaligun kotusõn juuti!» A mul olĺ nii hää riagiirmine, ütli: «Tulõ laku sa kah vett!» Autu panď minemä, es tulda maitsma ja ma ka jäi trahvist ilma.

LIBERI MALLE

Kuis paati kummalõ aia?

RUITLASÕ OLAVI, füüsik

Ma, kiä ma pia ülepäävä mootorpaadiga Lämmindjärve piten ümbre lasõ, õks aigaolt mõtlõ, kuimuudu hindä paadiga järve pääl äruputaminõ käü. Hää toda mõtõt mõtõlda ei olõ, a ku tuu läbi mõtlõmalda jätät, või tuu jälle päiv ütskõrd tulla.

Ma lätsi uman tähejürämisen esiki nii kavvõlõ, et loi Internetist läbi tiidüstüü lainidõ ja võnkmiisi kotsilõ – nüüt om aśast lihtsämb arvo saia.

Üts vilets variants viiga jõvvupruuvmisõs om sääne: kakut suurõ takastlainõga kõva huu üles ja viskat sõs äkki gaasi maaha. Vesi tulõ takast mühinäga nigu vetsupotti, paat ei püsü inämb, saat järgmädse lainõ käest viil ja ku sul pästevesti ei olõ ja vesi om külm nigu tä joba om, või olla, et saitki toimõ.

Tõnõ võimalus om paat ümbre aia. Tuu lätt kõrda, ku kõrraligu tuulõga hää huu päält paat külglibisemiste saia. Ku sõs külg iin vasta murdlainõt põrotat, saat toimõ külh. Ku lainõtus väikene om, sõs või uma moodoriga lainit tetä. Tiit tsõõri pääle ja omgi su iin lainõt küländ. Mõnõ mehe, kes parajalõ paadi küle päält, püksimulgust vett vällä lask, saat üle paadiveere saata kah.

Alkohol om väkev asi, a viist tä kangõmb ei olõ. Vii hindä pääl vähembält. Ja viil esieränis Peipsi ja Lämmäjärve pääl, sääl om hää terräv lainõ. Ku olõt lainõ pääl üllen ja paadi nõna ja lainõ põĥa vahe om üle katõ miitre, om sääne tunnõ, et nigu junn olõssi veidükese jahhe.

A alkohol tege pildi ilosambas ku tä om ja ku säändse lainõ päält tävve kibõhusõga paadinõnna piten järgmiste lainõhe kinni sõidat, om kõrran: üts pauk iist, sõs saat takastlainõ käest kah viil litaga ja omgi minek.

Naĺakas om tuu, et ku miis joba üle paadiveere, sõs hariligult taht tä millegiperäst paadi nõnaotsast pääle tulla. Toda om tulnu ujojilõ seletä.

A paadi nõnaga om tuu hädä, et tä hüppäs suurõmba lainõ käen kõvastõ ja ku hädänolõja timäga vasta pääd saa, om halvastõ.

Egä kõrd ei õnnistu tuu hää plaan, et sita ilmaga vii pääle ei lää. Läät sille viiga vällä, püvvät rahunmeelen kalla ja ku õks võtt nii häste, või olla et näeki-i, et piksepilve omma sama häste ku pää kotsil. Inne ku tuult nõstma nakkas. Sõs tulõ perse tulõst vällä tuvva. Õigõmbalõ viist.

Ja sõs saat arvo, et vii pääl ei olõ kõgõ õgvõmb tii egä kõrd kõgõ õgvõmb tii.

Hirmsidõ lainidõ vaihõl omma ütehüspunkti, kost saat julgõhe üle, mõnõ lainõ iist saat jäl är paeda, mõnõl lasõt inne timäst üleminekit är murduda. Lövvät hindäle raa ja logistatki hinnäst sadamahe.

Tossu Tilda pajatusõ

Hää silmänägemine

Vahetunni aigu saisõ koolimaja kalitorin üts andśak miis, kes vahtsõ väega hoolõga naisoppajit.

Noid kõndsõ kalitori pääl peris mitmit – teedä jo, mi kuulõn ommaki suurõn osan naasõ.

Peräkõrd astsõ miis üte mano ja küsse nimme. Oppaja üteĺ. «Kae ku häste, õkva õigõ inemine! Tütär jäi haigõs ja naanõ kässe latsõ tüüvihu oppajalõ är tuvva. Ma viil ütli, et ei tunnõ oppajat. Naanõ seleť, et kae hoolõga: tuu om kõgõ paksõmb,» kõnõĺ miis. Täl olĺ hää miil, et ulĺ pasminõ kalitorin kõigi silmi all är lõppi.

Ku oppaja pääle koolitunnõ kodo lätś, saisõ tollõ mehe naanõ timä majaussõ man. «Andkõ andis, a mu miis om ülearvo lihtsä meelega ja kõnõlõs kõik vällä,» üteĺ tä. Olĺ väega hapnõ olõmisõga.

«Oh, olõ-i hätä!» rahusť oppaja õnnõdukõist. «Tuuiist om ti mehel väega hää silmänägemine!»

Latsilõ

Vastussit oodõtas: Uma Leht, Tartu 48, 65609 Võro liin vai info@umaleht.ee.

Vastussõ man olku kirän nimi, vannus, aadrõs ja telehvoninummõr. Vastajidõ vaihõl loositas vällä võrokeelitsit latsiraamatit vai kasette ja Uma Lehe klepse.

Otsiq taast tabõlist üles kõik seenenimeq. Otsiq võit häält kuralõ, kuralt hääle, üllest alla vai alt üles.

Üts seenenimi tulõ kokko ütsikist perräjäänüist tähist. Tuu om eesti keeli *valge riisikas*.

Seeneq, midä otsiq, ommaq: lambatatt, põdramokk, kikkasiin, kärbläsesiin, haavasiin, puravik, mustsiin, vahelik, makõsiin, sirmik, piimäsiin ja lepäsiin.

N	I	I	S	E	S	Ä	L	B	R	Ä	K
K	K	Õ	V	A	H	E	L	I	K	P	N
I	T	T	A	T	A	B	M	A	L	U	I
M	N	I	I	S	A	K	K	I	K	R	I
R	I	I	I	S	Ä	M	I	I	P	A	S
I	L	E	P	Ä	S	I	I	N	R	V	T
S	K	K	O	M	A	R	D	Õ	P	I	S
N	I	I	S	A	V	A	A	H	G	K	U
A	T	N	I	I	S	Õ	K	A	M	S	M

Joonisť SAARÕ EVAR

Mineväkõrdsõ latsinuka ristsõna vastussõs tulĺ, et eestikiilse puhmanime *astelpaju* jaos om võro kiilde vällä mõtõld sõna 'nõglapai'. Avvohinna saa **Topsi Karen-Christine (11)** Aakrest.

Võrokeelitsit Jussi-multikit näet: www.lastekas.ee → Jussi multikad → multikaq võro keelen!

Kuuluda

Kuulutusõ saatkõ info@umaleht.ee vai kõlistagõ tel 78 22221

Telli Uma Leht Võromaalt peri sõbralõ, tutvalõ vai sugulasõlõ!
6 kuud – **60** kr, **12** kuud – **120** kr
Telli saa tel 78 22 221 vai info@umaleht.ee

25. süküskuul kell 10
Sulbin Sõmmõrpalo vallan Võromaal

Mihklilaat

• Müvväs esitettüt kraami • Viläpuu ja maŕapuhma
• Vanakraamiturg • Õnnõluus, oksjon
• Opitarõ (mahhekosmeetiga) • Rodeo härg
• Kapsta riivmise võistlus • Laadasupp ja pannkoogi

Kell 12 Tännässilmä rahvamaja näütetsõõri tükk «Turul»

Pääväjuht om Abeli Margus
Ettevõtminõ tulõ õga ilmaga

Teedüs ja kirjapandminõ tel 5625 4021 (Lalli Kristel)
Kõrraldaja MTÜ Sulbi Maarahva Selts
Projekti tugõva Kohaliku Omaalgatuse Programm, Leader Programm, Sõmmõrpalo vallavalitsus ja kotusõpäälidse ettevõtja

LEADER EAS Enterprise Estonia LEADER EESTI